



از معرفت النفس تا معرفت الرب

امام علی(ع) در خطبه ۱۰۳ نهج البلاغه بیان می‌کنند که خودشناسی بدون خداوندشناسی ناقص است، عزت نفس واقعی با آزادی از تعلقات دنیایی محقق می‌شود و این مسیر، نیازمند مجاهده دائمی (جهاد اکبر) است.

ایکنا، امام علی(ع) در خطبه ۱۰۳ نهج البلاغه بیان می‌کنند که خودشناسی بدون خداوندشناسی ناقص است، عزت نفس واقعی با آزادی از تعلقات دنیایی محقق می‌شود و این مسیر، نیازمند مجاهده دائمی (جهاد اکبر) است. نهج البلاغه امام علی(ع) در خطبه ۱۰۳ نهج البلاغه، خودشناسی را پایه ای برای خداشناسی معرفی می‌کند. این مفهوم برگرفته از حدیث قدسی «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» است. در این خصوص رقیه قهرمانی نیک، مدرس دانشگاه و پژوهشگر دینی، یادداشتی در اختیار ایکنا خراسان رضوی قرار داده است که در ادامه می‌خوانیم؛

امام علی(ع) در خطبه ۱۰۳ نهج البلاغه به بیان مطالبی می‌پردازند که نکاتی کلیدی هستند:

نفس به مثابه امانت الهی: انسان باید بداند که نفس او «مملوک» (دارایی خدا) است، نه مال خودش. این نگاه، مانع از تکبر می‌شود.

خودفریبی: امام هشدار می‌دهد که چهل به نفس، انسان را به توجیه گناهان می‌کشاند (مثل کسی که هوس هایش را «طبیعت بشری» می‌خواند).

مراتب نفس: اشاره به سیر تکاملی نفس از اماره (فرمانده به شر) تا لوازمه (سرزنش گر) و مطمئنه (آرام یافته) دارد که در آیات قرآن نیز آمده است.

امام علی(ع) می‌فرماید: «مَنْ كَانَ لِنَفْسِهِ مُتَّهِمًا، لَمْ يَأْمَنْ الْخِدَاعَ مِنْهَا»؛ هر که به نفس خود سوءظن نداشته باشد، از فریب آن در امان نیست. که این جمله، ضرورت مراقبت دائمی از نفس را نشان می‌دهد و عزت نفس را مقوله ای الهی _ اخلاقی تعریف می‌کند، نه صرفاً اعتماد به نفس روان شناختی.

عزت نفس در نهج البلاغه نشئت گرفته از بندگی خدا، همراه با تواضع و دوری از تکبر است و ثبات دارد (زیرا وابسته به خداست)، اما عزت نفس در روان شناسی مدرن نشئت گرفته از موفقیت های فردی و ناپایدار است و گاه منجر به خود برتربینی می‌شود و وابسته به شرایط بیرونی است.

عزت برگرفته از غیرخدا ذلت است: امام علی(ع) در خطبه ۱۵۴ می‌فرمایند: «مَنْ تَعَزَّزَ بِعَیْرِ اللَّهِ، أَذْلَةُ اللَّهِ»؛ هر که به غیر خدا تکیه کند، خدا او را خوار می‌کند).

موانع عزت نفس از نگاه امام علی(ع)

در خطبه ۱۰۳ نهج البلاغه، این عوامل به عنوان سقوط دهنده های کرامت انسانی معرفی شده اند:

طمع: بردگی در برابر مال و مقام.

ترس از غیرخدا: مانند ترس از مرگ یا فقر که انسان را به ذلت می‌کشاند.

پیروی کورکورانه از دیگران: امام(ع) این را ناشی از «جهل به ارزش خود» می‌داند.

براساس خطبه ۱۰۳ و سایر سخنان امام علی(ع) راهکارهای عملی برای تقویت عزت نفس عبارتند از :

اصلاح رابطه با خدا: توکل و ایمان به وعده های الهی که بزرگ ترین منشأ عزت است.

پرورش عقل عملی: امام علی(ع) می‌فرمایند: «العقلُ مَا عُيِدَ بِهِ الرَّحْمَنُ وَاكْتُسِبَ بِهِ الْحَيَاتَانُ»؛ عقل آن است که خدا را با آن

بپرستی و بهشت را به دست آوری.

اجتماع گریزی انتخابی: دوری از مجالس پوچ و همنشینی با اهل فضیلت (مطابق خطبه ۱۰۳: «مُجَالَسَةُ الْأَخْيَارِ تُنِيتُ الْخَيْرَ».

امام علی(ع) هشدار می دهند که وابستگی به تحسین دیگران عزت را نابود می کند. عزت نفس در مدیریت، به معنای پاسخگویی بدون ترس است (مطابق نامه ۵۳ به مالک اشتر) و خطبه ۱۰۳ با نکوهش «حُبُّ الدُّنْيَا»، الگویی برای اقتصاد مقاومتی مبتنی بر قناعت ارائه می دهد.

امام علی(ع) در خطبه ۱۰۳ نهج البلاغه بیان می کنند:

خودشناسی بدون خداوندشناسی ناقص است.

عزت نفس واقعی با آزادی از تعلقات دنیایی محقق می شود.

این مسیر، نیازمند مجاهده دائمی (جهاد اکبر) است. «الْإِنْسَانُ نِيَامٌ، فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا»؛ مردم در خوابند، وقتی می میرند بیدار می شوند).

این آموزه ها می تواند مبنای نظام تربیتی دینی قرار گیرد که هم به رشد فردی و هم به تحول اجتماعی منجر شود.